

## Lucina Hagman muistelee

Kesto: 20 min.

Olen kuullut, että haluaisitte vähän kuulla mimmoista se silloin oli.

Jaa-a. Ne oli aikoja ne. Elettiin 1800-luvun loppua.

Heti sen helmikuun manifestin ja Suuren Adressin nimienkeruun jälkeen sain kirjeen Raja-Karjalasta Charlotta Lydeckeniltä. Oltiin Charlottan kanssa seminaarissa Jyväskylässä samaan aikaan ja kirjoiteltiin kirjeitä toisillemme. Teillä on nämä Facebookit ja Twitterit, mutta meidän täytyi luottaa kirjoitettuun sanaan.

Ei se kirjeiden kirjoittaminenkaan helppoa aina ollut. Välillä piti yrittää sanoa asioita niin vaivihkaa ja kierrellen ja kaarrellen, ettei sensuuri saisi kiinni laittomuuksista. Vaikka olen ollutkin aika rohkea nainen, niin tuohon aikaan piti varoa herättämästä huomiota.

Mutta kyllähän te minut tunnette. Osasin tarttua asiaan ja panna tuulemaan. Minulla oli vaan semmoinen tunne, että Meidän on nostettava jokainen Suomen nainen alennustilastaan, jokainen koti henkisestä ja aineellisesta puutteesta.

Se Charlottan kirje minua huolestutti. Hän ei pienistä asioista huolestunut, joten tiesin, että tosi huoli oli kyseessä. Toista se elämä oli Viipurin tienoilla, mitä meillä Helsingissä. Vaikka olihan meilläkin piikamme ja työmiehet Pitkän sillan toisella puolen. Mutta en minä koskaan huomannut, että nuo vähemmän koulutetut olisivat täällä uskoneet kaikkeen, mitä muut sanovat... vaikka kaiketi niitä täälläkin oli – mutta ei niin paljon. Paljon oli järkeviäkin työmiehiä ja piikatytöitä. Semmoinenhan kansa on, miksi se kasvatetaan.

Charlotta kirjoitti, että niillä siellä rajan pinnassa laukkuryssät kulkee talosta taloon kaupustelemassa rihmaa ja huiveja ja mitä nyt kukakin kauppaa. Supliikkimiehiä ne on ne kiertelevät kauppiaat. Puhuvat kissan koiraksi ja mustan valkoiseksi. Ja mikäs siinä puhuessa.

Mutta kun se tavallinen rahvas uskoikin ne puheet! Että muka Suomen rajojen ulkopuolella meidän suuruhtinaskunnassamme olisi muka asiat paremmin mitä meillä. Mitä vielä! Lukutaidottomia maaorjia tai keikisteleviä hovinaisia! Vaikka olihan siellä rikkailla asiat hyvin. Sokerilla kuuluivat peittävät datsojen hiekkatiet kun vieraita oli tulossa, jotta tie mukavasti kimaltelisi hevosen laukatessa kartanoa kohden.

Oi että minä pidin hevosista. Hyvä hevospies minusta olisi tullut, jos mies olisin ollut, mutta olisiko siitä sitten ollut hyötyä tälle kansalle?

Mutta mihinkäs jäinkään. Niin siihen kirjeeseen. Kyllä ne minua niin piinasi ne Charlotten sanat. Että tavallinen kansa olisi niin kouluttamatonta, että uskoisivat kaiken kauniin mitä puhutaan. Kotona sitä mietin ja yritin Hedvigin kanssakin puhua, mutta lapset vaativat iltasella Faster-Lucinan huomiota niin, että ei siitä mitään tullut.

Sitten yhtenä päivänä käveltiin Nissisen Allin kanssa tunnilta opettajan huonetta kohden ja otin asian puheeksi. Jäätin oikein puhumaan kahdestaan siihen käytävälle opettajan huoneen oven eteen, ettei muut kuulisi. Sama huolihan se Mikaelillakin<sup>1</sup> olisi näistä asioista ollut, mutta jotenkin vaan näimme, että tämä oli nyt naisten asia. Totesimme melkein pä yhteen ääneen: Meidän koulutettujen naisten, jotka voimme tehdä jotain – myös pitää tehdä jotain asioiden hyväksi.

Pohdiskelimme asiaa siinä muutaman päivän ja päätimme, että ei se ota jos ei annakkaan, jos tästä puhuisi muidenkin naisten kanssa. Naisasiaunioni, Raittiusseura, Opettajatarkotiyhdistys eikä Työväen yhdistyksen naisosastokaan tuntunut oikealta paikalta puhua näistä asioista. Jotenkin meistä tuntui, että pitäisi kerätä hyvin samanmielinen porukka, jonka kanssa näistä uskaltaisi puhua. Niin me päätimme kutsua muutamia naisia koolle.

Allin kanssa tuumattiin, että kysytään Ahlströmin Evalta, josko saisimme kokoontua hänen luonaan. Eva kun oli aina niin myötämielinen naisten asioille. Sitten oli sekin, että hänellä oli paljon tilaa ja monet naiset olivat tottuneet käymään hänen luonaan kylässä. Hänen kotinsakin oli sopivasti Johanneksen kirkon lähellä, hieman sivussa kaikesta hulinasta, mutta tarpeeksi keskellä kaupunkia, ettei kävely kirkon luona kiinnittäisi kenenkään huomiota.

Kutsuimme paikalle naisia jotka saattoivat ajatella kuten mekin. Jokaisen piti tulla paikalle yksin. Teimme vähän oikein aikataulua, että emme kulkisi kaikki samaan aikaan. Joutihan sitä jotkut odotella pidempäänkin Evan luona. Silloin oli torstai ja 23.maaliskuuta. Ja niin kuin päivämäärä olisi ollut enne, niin 23 meitä oli paikalla.

Siellä sitten kerroin kaikille minun ja Allin huolen. Että mitä tästä Suomen asiasta tulee, jos tavalliset kansannaiset alkavat uskoa helppo-Heikkien tarinoita paremmasta Venäjästä nyt kun se Tsaarikin meni antamaan sen manifestinsa.

Kovasti olivat naiset myötämielisiä asialle. Päätimme perustaa yhdistyksen. Valitsimme toimikuntaan 11 naista. Ahlströmin Eva lupasi rahaa, mutta sanoutui irti muista sitoumuksista. Ja sitten me pistettiin tuulemaan. Lauantaina koulun jälkeen kokoonnuttiin minun luonani ja suunniteltiin sääntöjä. Mechelinin Celyn isä ne sitten tarkisti. Siinä sitä oli hyvä suomalaisuusmies, johon voi luottaa tämmöisissä asioissa. Sunnuntaina jatkettiin suunnittelua. Tekivät minusta puheenjohtajan ja Annie Furuhelmistä sihteerin. Sofia Rein sai hoitaakseen raha-asiat ja niin meillä sitten oli yhdistys melkein valmiina, vaikka aikaa oli kulunut vasta kolme päivää.

---

<sup>1</sup> Koulun toinen, miespuolinen rehtori.

Sunnuntai-illalla oli sitten vähän isompi kokous Dagmar Neoviuksen koululla. En enää muista, mitä Dagmar oli ajatellut sanoa kokoontumisen syyksi, jos santarmit olisi kyselleet. Silloin piti aina suunnitella kaikki niin huolella, ettei jäisi kiinni mistään.

Sovimme perustamispäiväksi kellokeskiviikon. Perustava kokous pidettiin Cely Mechelinin kotona, jotta senaattori itse voisi tulla selventämään pykälää, jos sellaiseen olisi tarvetta. Yhdistyksen nimeksi pantiin Sivistystä kodeille, sillä se meidän vakaa aikomuksemme oli: sivistää suomalaisia naisia suomenkielellä jotta saisimme suomalaisista kodeista sivistyneitä koteja, joiden elämään ei kiertävien kaupustelijoiden ja muiden agitaattoreiden turhat puheet vaikuttaisi.

Tämä kaikki piti tietysti tehdä salaa, sillä meillä ei ollut täyttä kokoontumisvapautta. Aikataulullisesti kaikki sujui täydellisesti. Monet lähtivät pääsiäisen viettoon kotikonnuilleen ja levittivät siellä sanaa uudesta yhdistyksestä. Ne, jotka jäivät Helsinkiin velvoitettiin kertomaan tänne pääsiäisen viettoon tuleville naisille. Itsekin kävin Raumalla, jonne perustin yhdistyksen pääsiäissunnuntaina. Siitä se sitten alkoi, yhdistysten perustamistyö. Vaikka haaraosastoiksi me niitä silloin sanoimme. Ainoa huono puoli tuossa ajankohdassa oli että maaseudulla oli todella huonot kelit ajella hevosella. Onneksi pidemmät matkat taittuivat junalla.

Joku minulle silloin sanoi, että miten tämmöistä toimintaa voi alkaa näin vähällä suunnittelulla ja vähin rahoin, mutta sanoi epäilijälle, että jos rahaa on tultava, niin kyllä sitä tulee. Ja jälleen kerran olin oikeassa. Sellaisissakin paikoissa, missä ei itse tahdottu sivistää koteja meidän ohjelmamme mukaan, niin sieltäkin tuli rahalähetyksiä Helsinkiin.

Aluksi opetimme kansannaisia lukemaan ja ompelemaan itse vaatteita. Vaikka minä en mikään käsityöihminen koskaan ole ollutkaan, niin olen huomannut, että kun kansannaisen käsille antaa hyödyllistä tekemistä, niin siinä sivussa on sitten helppo puhua asioistakin. Vaikka paljon me opittiin itsekkin siinä sivussa. Ei ne tehtaan työt ja maaseudun nuoret äidit tyhmiä olleet, vaikka eivät kouluja olleet käyneetkään. Erityisesti palvelijat olivat oppineet monenmoista työnsä lomassa.

Ensi alkuun meillä oli jäsenenä vain sivistyneitä naisia, jotka sitten keräsivät rahaa ja pitivät ompeluseuroja ja lukutunteja. Vasta muutaman vuoden kuluttua päätimme, että jäseneksi haluttaisiin myös ne, jotka tilaisuuksiin osallistuivat. Mutta silloin olin itse jo ollut useamman vuoden pois päätöksen teosta.

Ja järjestölläkin oli toinen nimi. Martta. Nissisen Alli sen keksi, Marttan. Alli oli sitten nokkela kaikessa tuollaisessa. Kun senaatti oli katsonut meidän pienen yhdistyksemme vaaralliseksi toiminnaksi, niin me vähän sitten valehdeltiinkin valtaapitäville ja otettiin nimeksi Martta. Kuvittelivat kaikesti meidän olevan uskonnollinen yhdistys, jonka tarkoitus oli kahlita kaikki martat lieden ääreen. Mutta se ei ollut meidän ajatuksemme. Me tahdoimme että naiset alkaisivat ajatella.

Kirjoitin siitä Emäntälehteenkin kerran.

*”On laajempi, on isompi koti kuin perhekoti, ja sen laajemman, sen isomman kodin nimi on : kylä, pitäjä, kaupunki, yhteiskunta, isänmaa, maailma. Ei riitä, että naiset ovat pelkästään perhekodin äitejä, heidän tulee myöskin olla näiden isompien kotien äitejä, se on: rakkauselämän muodostajina ja ylläpitäjinä niissä. Ja tätä velvollisuutta eivät naiset vielä ole ymmärtäneet.”Niin kuin eivät miehetkään ole vielä ymmärtäneet kaikkia velvollisuuksiaan. Ovat naiset aina näissä isommissa kodeissa olleet ja eläneet, mutta enemmän niin kuin vieraat; he eivät ole ajatelleet, että heidän yhteiskunnassa ja isänmaassa piti olla äiteinä, piti toteuttaa sama tarkoitus, minkä he siinä pienessä kodissa toteuttivat.”*

Emäntälehti olikin mainio lehti. Paljon tietoa saimme sen avulla jaettua koko maahan. Ja kaikille tismalleen samanlaisena. Nykyään se on kuulemma Martat –lehti ja tulee jokaiseen kotiin. Ja sehän se oli sen Forsténin Alman suuri toive. Lehti, joka välittäisi ihan joka ikiselle martalle kaiken sen tärkeän tiedon mistä me puhuimme ja mitä suunnittelimme.

Paljon me kyllä puhuttiin. Minäkin kiersin näissä martta-asioissa vuosikymmenet maakunnissa Emäntäpäivillä ja kaikenlaisissa tapahtumissa, vaikka paljon muutakin tekemistä minulla olisi ollut. Oma koulu, veljen lapsien kasvattaminen ja ne kaikki muutkin järjestöt hoidettavana. Ahon Juhani vielä yllytti minut kirjoittamaan sen Minna Canthin elämäkerrankin. Mutta mikäs siinä. Puhuinkin minä mielelläni ja kyllä minun puheitani kuunneltiin. Joku nuori nainen kertoi jälkepäin, että oli niin henkeään pidätellyt, että kuulisi ihan kaiken mitä sanoin ja toistelikin sitten puheitani minulle.

Enkä minä ollut ainoa, joka kiersi maata. Forsténin Alma kiersi vähintäänkin yhtä paljon, vaikka puhukin suomea aika ruotsalaisittain. Kun minun oli jätettävä järjestön johtaminen muille koulukiireideni vuoksi, niin ei se tälle yhdistykselle mikään katastrofi ollut. Taitavia naisia löytyi tilalleni. Ja sellaisia, joilla oli enemmän aikaa.

Nissisen Alli ja Hultin Fanny hoitelivat lehden tekemistä. Fanny kirjoitti ruotsiksi ja Alli suomeksi ja vaikka lehti sai luvan ilmestyä suomeksi vain ruotsista käännettynä, niin kyllä sitä lehteä ihan kahdella kielellä tehtiin.

Mutta kaiketi haluatte kuulla jotain itse toiminnastakin. Ensimmäisenä kesänä lähetimme kesälomalla olevia opettajia pareittain kiertelemään maaseudulla talosta taloon. Heidän tehtävänään oli auttaa sellaisissa asioissa, joissa voivat ja pitää marttailoja ja siinä sivussa sitten kirjata ylös, millaista elämä maaseudulla oikeastaan on.

Paljon nämä meidän emissaarit näkivätkin. Oli torakoita ja epäsiisteyttä ja puutetta. Tokihan siellä joukossa oli hyvinkin hoidettuja taloja... Kun me niitä raportteja sitten Helsingissä luimme, niin huomasimme heti, että kahteen asiaan pitäisi kiinnittää huomiota. Lasten kasvatukseen ja perheen äidin muihinkin tehtäviin. Kyllähän se on niin, että äiti on perheen sydän ja jos ei äiti tahdo tehdä ja opeta lapsiaankin tekemään niin asiat jää rempalleen.

Alkuvuosina puhuimme paljon lapsen kasvatuksesta. Oli kokemattomia äitejä, jotka antoivat pikkuvauvalle rintamaidon sijaan imeskeltäväksi lehmänsarven, jonne oli laitettu lampaanvillaa ja maitoa ja niitä, jotka tarjosivat vauvalleen kermakahvia sokerin kanssa, kun halusivat antaa vauvalle parasta mitä tiesivät. Muille yritimme sitten opettaa että kun koti on puhdas ja siisti, vaikka kuinkakin olisi alkeellinen, niin koko perhe viihtyy paremmin.

Forsténin Alma omisti puutarhakoulun ja ajatteli, että köyhissä taloissa saataisiin monipuolisempaa ruokaa, jos kasvatettaisiin perunan, lantun ja kaalin lisäksi vaikkapa porkkanaa, punajuurta ja dilliä. Joskus meitä helsinkiläisiä taisi vähän naurattaakin se into, millä muualta maaseudulta martat tekivät reissuja Sippolaan katselemaan millaisia puutarhoja martoilla siellä oikein oli. Jokaisella oli mansikkapenkkin ja portaan pielessä syreenipensas, josta tulikin sitten lähes koko järjestön tunnus.

Ja sitten oli ne kanat. Suomessa oli tuohon aikaan vähän kanoja, eivätkä nekään munineet talvella. Alma kävi Tanskassa opettelemassa kanojen kasvatusta ja sen jälkeen me martat perustimme mallikanaloita ja aloitimme ensimmäisenä maamme alueella organisoidun kananmunien välityksen maaseudulta Helsinkiin paljon ennen Munakuntaa.

Ihan kaikki ei sentään onnistunut. Niin kuin sekin, että porilaiset martat lähettivät neuvojan jonnekin Luvian saaristoon opettamaan kalastajille porkkanankasvatusta. Kesken kesäkalastuskiireiden. Eihän se onnistunut. Jos koko perhe oli ulkosaaressa kalan pyynnissä koko kesän, niin ei ollut ketään, kuka olisi kitkenyt sen porkkanapenkkin talvikodin pihassa.

Pian huomattiin, että pelkästä viljelyn osaaminen ei riitä, vaan pitää opetella myös käyttämään niitä kasveja ruuanlaitossa ja säilömään ne, mitä ei ehdi syödä tuoreeltaan. Ei ole kuulemma pitkä, kun miehet ovat puhuneet, että salaatti on pupujen ruokaa, mutta monissa taloissa naisetkin syöttivät tulloin hyvät porkkanat lehmille, kun eivät ymmärtäneet hyvän päälle vielä itse.

Sitten koitti se ihmeellinen aika, jota olin niin kovasti toivonut pikkutyöstä asti. Tuli aika, jolloin naisetkin saivat osallistua päätöksen tekoon. Siihenkin me martat naisia opetimme. Vaikka monet naiset olivat tottuneet järjestelemään talon töitä, hoitamaan taloutta ja paimentamaan alaisia, niin jotenkin kaikki naiset vaan eivät ymmärtäneet, että ihan samalla tavalla sitä voi hoitaa koko yhteiskuntaa.

Mitenkäs minä sen sanoinkaan:

*On laajempi, on isompi koti kuin perhekoti, ja sen laajemman, sen isomman kodin nimi on : kylä, pitäjä, kaupunki, yhteiskunta, isänmaa, maailma.*

Tuosta lauseesta olen ollut vähän ylpeäkin. Siihen kiteytyy se kaikki mitä minä naisen elämästä olen ajatellut. Että nainen osaa ja pystyy hoitamaan itsensä, perheensä ja koko yhteiskunnan tasa-arvoisena miehen rinnalla.

Minäkin pääsin sitten eduskuntaan. Oli sekin yksi voimain ponnistus. Kiertelin useamman viikon ajan junalla ja hevosperillä kylästä kylään Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin alueella ja tein tunnetuksi itseäni ja asiaani. Hyvinhän minä siinä onnistuin ja pääsin Nissisen Alli ja Neoviuksen Dagmarin kanssa ensimmäiseen eduskuntaan vuonna 1907.

Vaikka kansanedustajakauteni ei ollut pitkä, niin ehdin sentään tehdä muutaman aloitteen minäkin. Ensimmäisenä ehdotin, että myös kaikille aviovaimoille pitäisi antaa samanlaiset oikeudet hallita omaisuuttaan kuin minulla itselläniikin oli<sup>2</sup>. Oli niitä huonoja työmiehiä muuallakin kuin Canthin Minnan Työmiehen vaimo-näytelmässä. Se muuten oli suomalaisen eduskunnan aloite numero kaksi. Monta hyvää aloitetta ehdimme tehdä, mutta aika vähän saimme aloitteitamme silloin vielä läpi. Siihen aikaan eduskunnat olivat lyhytikäisiä. Pahimmillaan ehdittiin istua valtiopäivillä vain muutama kuukausi, kun jo eduskunta hajotettiin ja pidettiin uudet vaalit. Tuota minun ensimmäistäkään aloitetta ei ehditty edes käsitellä silloin, mutta lakihan siitä sitten saatiin aikaiseksi. Aikaa se otti 22 vuotta.

Itse asetuin ehdolle toisen kerran vasta juuri ennen Suomen itsenäistymistä. Kun sitten heinäkuussa 1917 eduskunta oli hyväksynyt lain senaatin vallan laajentamiseksi, pyysin puhemiestä, että eikös nostattaisi eläköön huuto vapaalle Suomelle. Ja niin tehtiin. Se taitaakin olla ainoa kerta maamme historiassa.

Kauaa ei istunut sekään eduskunta ja tuli uudet vaalit.

Ja sitten syttyikin sisällissota. Se onkin ainoa hetki järjestömme historiassa, jolloin martat hetkellisesti lakkasivat olemasta puolueettomia. Sitä aikaa ei ole mukavaa muistella. Veli nousi veljeään vastaan ja Helsingissäkin oli hetken punaisten ylläpitämä komento. Emäntälehdeltäkin takavalikoitiin paperit jotta punaiset saivat painettua omia lehtiään. Alkuvuodesta martatkaan eivät voineet omaa lehteään suunnitella ja vasta huhtikuussa ilmestyi lehti, jossa kerrottiin maamme ensimmäisistä kuukausista itsenäisenä valtiona. Tuolloin martat näyttivät kuinka helpottuneita olivat siitä, että katuja kulkivat nuoret miehet valkoiset nauhat käsivarsissa, ja kyllähän tuo lyhyt hetki on pienoinen häpeätahra meidän marttojen puolueettomuudessamme.

Nopeasti kuitenkin kokosimme rivimme ja organisoimme Antrean sotilassairaalan lääkärin pyynnöstä pystyyn sotamarttatoiminnan. Sadat nuoret naiset osallistuivat kulkutautien torjuntaan kiertämällä Karjalan alueella puhdistamassa tienoita ruumiista ja auttamassa ihmisiä uuteen alkuun. Sotamartan virkasauvana toimi Hankkijan lahjoittama kuokka, joka olalla kuljettiin talosta taloon.

Siinäpä se sitten taas oli. Kuokka ja siemenpussi. Niihin, monipuoliseen ruokaa ja kunnon taloudenpitoon kiteytyy marttojen parin ensimmäisen vuosikymmenen neuvontatyö.

Paljon maamme tuona aikana kehittyi. Erityisesti lasten ja koululaisten olot paranivat. Ruoka monipuolistui ja vihdoin 1920-luvun alussa jokainen lapsi pääsi kansakouluun.

Nyt Suomi täyttää kohta 100 vuotta. Tuolloin saatoimme vain haaveilla tällaisesta hetkestä. Toivoa, että uusi, pieni kansakunta jaksaa ponnistella yhteisen päämäärän eteen. Paljon on kehitystä tapahtunut. Paljon hyvää muutosta ja elintason parenemista.

Ja kaikesta huolimatta ..... sittenkin.

---

<sup>2</sup> Naimaton, täysi-ikäinen nainen sai hallita itse omaa omaisuuttaan, mutta naimisissa olevan naisen omaisuus oli aviomiehen täydessä hallinnassa, vaikka mies olisi ollut minkäläinen hulttio.

Emmekö edelleen tarvitse marttaa opettamaan miten laitetaan monipuolista ja edullista kotiruokaa. Emmekö edelleen tarvitse marttaa sanomaan, että jokaisen pitää syödä puolikiloa kasviksia joka päivä, että kahvilla ei voi korvata lämmintä ateriaa, että hyvin hoidettu kasvimaata antaa edullista ruokaa vähävaraisenkin perheen ruokatalouteen, että biojäte pitää kompostoida, että kannattaa ostaa suomalaisia tuotteita, että ellei perheen äiti rauhoita kotia viihtyisäksi, sitä todennäköisesti ei tee kukaan muukaan. että ulkomailta tuodut torakat pitää hävittää että...  
mutta kyllähän te martat sen jo tiedättekin.  
Sillä semmoiseksi kuin kansa kasvatetaan semmoinen se on.

*Kirsi Vesterbacka 2016*